

Собовий Олександр Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри Теорії та історії держави і права
юридичного факультету Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано сучасне правове забезпечення вищої освіти в Україні.

Ключові слова: правове регулювання, вища освіта, закон, автономія, програма, розвиток.

З прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту» істотно змінюється правове регулювання у цій сфері. Це стосується самого поняття вищої освіти, принципів її державного регулювання. Головними нововведеннями закону стало розширення автономії ВНЗ, започаткування дослідницьких університетів, запровадження академічного та першого наукового ступеня – доктора філософії, встановлення рівнів та ступенів освіти, ліквідація рівнів акредитації вищих навчальних закладів та ін. Також відбулися зміни в демократизації та незалежності освіти, насамперед, в академічній, організаційній та фінансовій сферах.

Мета статті: проаналізувати правове забезпечення вищої освіти.

З прийняттям нового закону постала нагальна потреба приведення у відповідність нормативно-правового забезпечення вищої освіти. Це стосується наказів МОНу, стандартів, галузей знань та ін.. До першочергових завдань необхідно віднести скасування нормативно-правових актів, які не відповідають новому закону, а саме: постанова КМУ «Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг», «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах» та ін., та привести у відповідність до нового закону чи скасувати велику кількість наказів МОНу, зокрема «Про затвердження Державних вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу», «Про затвердження Положення про порядок створення та організацію роботи державної екзаменаційної комісії у вищих навчальних закладах» та ін..

При аналізі Закону України «Про вищу освіту» виникають питання, які потребують більш ретельного роз'яснення. По-перше, це стосується присудження наукових ступенів – доктора філософії. Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі. Особи, які професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи, мають право здобувати ступінь доктора філософії поза аспірантурою, зокрема під час перебування у творчій відпустці. Виникає питання, чи будуть визнані всі кандидати наук докторами філософії у відповідній галузі чи доведеться додатково захищати дисертацію на присудження наукового ступеня доктора філософії і навпаки, чи будуть визнані рівними кандидати наук особи, які підготували і захистили дипломи доктора філософії. По-друге, в законі хоч і є визначення, що ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи, але не визначено, як будуть формуватися такі ради, чим відрізняється дисертація на отримання наукового ступеню доктора філософії від кандидата наук.

Нововведенням стало отримання ВНЗ автономії. Автономія вищого навчального закладу – це самостійність та незалежність у прийнятті рішень стосовно організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління та ін.. За новим законом фінансову автономію отримує, в основному, керівництво університету, тобто фінансування йде від МОНу до керівників університетів, а потім на факультети та кафедри. Для того, щоб факультети чи кафедри відчули реальну автономію, потрібно, щоб фінансування також йшло з низу до гори через укладення договорів з підприємствами. Водночас, постає проблема як запобігти зловживанням керівництва університетів та як отримати цільове фінансування, якщо це кафедра історії або теорії і підприємства не зацікавлені у науковій роботі такої кафедри.

До прийняття Закону України в новій редакції існував і існує державний стандарт, що передбачає, який спеціаліст повинен випускатися ВНЗ і як саме його навчати. Державний стандарт вищої освіти встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та фахової підготовки. Він є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня незалежно від форм одержання вищої освіти. Державний стандарт застосовується з метою забезпечення якості вищої освіти і потреб народного господарства, науки і культури у фахівців, а також розроблення, удосконалення нормативної та навчально-методичної бази, що регламентує підготовку фахівців з вищою освітою. Раніше, за централізованої системи освіти, у стандарті визначалося не лише те, що повинен уміти і знати спеціаліст, а й які саме дисципліни він повинен вивчати обов'язково, а які на вибір. Новий закон зробив освітній стандарт більш вільним: держава формулює свої вимоги до компетентності випускника, визначає термін навчання та вимоги до його атестації, як саме ВНЗ досягатиме результату, тобто, які освітні програми складе та які дисципліни вважатиме за потрібне викладати студентам, це його вибір. ВНЗ можуть самостійно розробляти і впроваджувати освітні, наукові програми, відкривати спеціалізації, перелік яких визначається ВНЗ без узгодження з МОН.

Тобто, найголовнішим досягненням законодавчої реформи вищої освіти стали гарантії автономії університетів та створення сучасних механізмів забезпечення якості у вищій освіті. До прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» існував перелік предметів, з яких формувався блок обов'язкових дисциплін, серед яких політологія, соціологія, фізичне виховання, українська мова, історія України та ін.. Віднині – визначення переліку обов'язкових дисциплін – прерогатива ВНЗ. Більше того, щонайменше четверть від загального обсягу навчальної програми формуватимуть самі студенти, обираючи дисципліни, пропонувані різними кафедрами.

З вище викладеного випливає, що колізії, які виникли у зв'язку з прийняттям закону та скасування переліку обов'язкових дисциплін, необхідно вирішувати шляхом напрацювання та оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів, які будуть містити в собі всі необхідні рекомендації ВНЗ щодо збереження викладання історії, політології, соціології та ін.. Стимулом для збереження гуманітарного блоку дисциплін можуть стати і нові стандарти освіти, які має затвердити МОН. У них можуть бути сформульовані такі компетенції випускника, які вимагатимуть знання мови, історії, філософії, а вже самі виші вирішуватимуть, яким чином забезпечити вимогу стандарту чи викладати гуманітарні дисципліни окремо чи інтегрувати з іншими дисциплінами професійного спрямування, враховуючи особливості кожної спеціальності.

Отже, на перешкоді реалізації автономних принципів організації навчального процесу стоять проблеми щодо відсутності досвіду організації вільного вибору предметів та постколоніальна дійсність сучасної України, яким чином і коли у закладах ВНЗ кожного року офіційно відбуватиметься презентація вибіркового предметів кафедрами та викладачами, після чого студенти зможуть на них записатися.

Закон об'єднує ступені вищої освіти. Всього пропонується розглядати 5 ступенів: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії та доктор наук. Спеціалісти будуть називатися магістрами за освітньо-професійною програмою, кандидати наук – докторами філософії.

В законі не визначаються суто освітньо-кваліфікаційні рівні, а лише рівні (загальна назва) та ступені вищої освіти. Тому має місце незрозуміле поєднання рівнів та ступенів: перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський рівень), тобто перший і другий – це рівні, а

бакалаврський і магістерський – це ступені, в той час у частині 2 статті 5 Закону України «Про вищу освіту» визначаються окремо ступені вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії та доктор наук. Для приведення рівнів вищої освіти, наведених у законі у відповідність до Національної Рамки Кваліфікацій доцільно в законі про освіту визначити всі 10 рівнів НРК (0-9), замість рівнів (5-9) запропонованих. Незрозумілим є введення в систему вищої освіти початкового рівня, якому відповідає знеособлене поняття молодший бакалавр з коротким циклом навчання 1,5-2 роки, особливо, якщо йдеться про відповідність останнього рівня молодший спеціаліст, обсяг підготовки якого практично удвічі більший і освітня програма різниться. Крім того невідома ніша на ринку праці для фахівця з коротким циклом навчання. Тому впровадження цього положення в освітній процес з подальшим вирішенням про працевлаштування буде проблематичним [3, с.186].

Слід зауважити, що прирівнювання диплома спеціаліста до диплома магістра у прикінцевих та перехідних положеннях не правомірне з різних освітньо-професійних програм підготовки. Це стосується і прирівнювання дипломів молодшого спеціаліста та молодшого бакалавра, кандидата наук (науковий ступінь) і доктора філософії (освітньо-науковий ступінь) [3, с.187].

В законі вказано, що вищу освіту можуть здобувати за другою спеціальністю громадяни у державних і комунальних ВНЗ, якщо за станом здоров'я вони втратили можливість виконувати службові чи посадові обов'язки за отриманою раніше кваліфікацією, що підтверджується висновками медико-соціальної комісії. Це положення є дискусійним, адже потрібно передбачити, які види освіти можуть здобувати громадяни в разі настання таких випадків. Ці види освіти мають бути в основному технічними і для їх отримання необхідно досить ретельно готувати документи.

В цілому до нового закону є ряд питань, які потрібно вирішувати за допомогою скасування, уточнення чи видання нових підзаконних нормативно-правових актів.

Література:

1. Закон України «Про освіту» //Відомості Верховної Ради УРСР від 20.08.1991.- 1991 р.-№ 34.- Ст. 451.
2. Закон України «Про вищу освіту» //Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014.- 2014 р.- № 37-38.-С. 2716.- стаття 2004.
3. Панасевич Д.Б. Деякі думки щодо впровадження нового Закону України «Про вищу освіту»/ Д.Б.Панасевич, О.В.Дашковська// Розвідка та розробка нафтових родовищ.- 2014.- №3 (52).- С.185-189.